

Үштік сараптама мүшелері

Кулжанова Ш.А., Есиркепов М.М. және Махамбетчин М.М., берген ескертулерді «Арал өңірі тұрғындарының гепатобилиарлы жүйе жағдайы» тақырыбындағы диссертацияда докторант Л.С. Батырбекованың түзеткені туралы қорытынды

Ескертулер бойынша:

1. Жұмыстың ғылыми жаңалықтары мен қорғауға шығарылған ережелер қарастырылды, диссертацияда толықтырылды.

2. Созылмалы криптогенді гепатиттің жас ерекшеліктеріне қарай таралуы бойынша бақылау аймағынан айырмашылығы статистикалық тұрғыдан талданды.

3. Клиникалық және экспериментальді зерттеу бөлімдері өзара үйлесімді және жұмыс қорытындысында негіздерге сүйене отырыла түйіндеме жасалынды.

4. Диссертациялық жұмыс қорытындысы қайта қаралып, зерттеу нәтижелері талданды.

5. Диссертациялық жұмыста тек Қызылорда облысына қарасты экологиялық апатты және дағдарыс аймақтары тұрғындары зерттелгеннен біз жұмыс материалдары мен әдістерінде, түйіндемеде зерттеу нәтижесі Қызылорда облысына тиесілі екенін баса көрсеттік.

6. Диссертациялық жұмыс «Комплексные подходы в управлении состоянием здоровья населения Приаралья» тақырыбындағы ғылыми – техникалық бағдарлама аясында 2014-2016 жылдар аралығында орындалды, мемлекеттік тіркеу номері №0114RK00320, зерттеу материалдар мен әдістері бөлімінде көрсетілген.

2007-2009 жылдар аралығында жүргізілген «Арал өңірі мәселелерін кешенді қарастыру» бағдарламасы аясында Қазақстан Республикасының № 915 үкімет қаулысы 2006 жылы 26 қыркүйекте жүзеге асқан, сілтеме әдебиетке шолу бөлімінде жасалды. Осы бағдарлама аясында жарық көрген мақалалардан асқорыту жүйесі ауруларынан тек созылмалы гастрит, ойық жара ауруы мен өттің тасты ауруы талданған.

7. Алғашқы диссертациялық жұмыс 2018 жылдың 22 ақпанында қорғалды. Алайда комитет комиссиясының ескертулерімен толықтырылуға қайта жіберілді. Сонымен жаңа диссертациялық жұмыс 2 жыл (2018-2020 жж) аралығында қайта қарастырылып жалғасын тапты. Бастапқы 2014-2016 жж аралығында жиналған материалдар қайта қаралып гепатобилиарлы жүйе ауруларының таралуы, құрылымы мен апатты және дағдарыс аймақтарында даму қаупі қайта статистикалық талдаудан өтті. Зерттеу барысында зерттелушілер арасында созылмалы криптогенді гепатиттің кең таралғаны мен даму қаупінің бақылау аймағынан 13,2 және 4,1 есе артық екені анықталды. Осы науқастар қанында мынадай микроэлементтер дисбалансы – мыстың артуы, мырыш, селен, темір мен

йодтың азайғаны анықталды. Алынған жұмыс нәтижесі бізді әрі қарай экспериментті зерттеу жүргізуге итермеледі. Әдебиетке шолу барысында тыныстандыру арқылы түскен зияды заттар бауыр клеткалары мен ағза үшін өте уытты екені анықталды. Сонымен, біз апат аймағына қарасты Арал қаласы ауасынан алынған, құрамында сульфаттар мен ауыр металл тұздары бар ұсақдисперсті шаңмен жануарларға эксперименттік зерттеу жүргіздік. Зерттеу қорытындысы жануарлар қаны мен бауыр паренхимасында мыстың жоғарылауы мен мырыштың төмендейтінін дәлелдеді. Бауырды морфологиялық зерттегенде созылмалы криптогенді гепатитке тән лимфоидты инфильтрациялы қабыну белгілері анықталды.

8.Арал өңірі ересек тұрғындары арасында созылмалы криптогенді гепатитпен науқастар қанында микроэлементтер дисбалансы алғаш рет дәлелденуде және 2019 жылдың 20 ақпанында м.ғ.д., профессор З.И. Намазбаевамен бірлескен «Критерии оценки поражения печени у взрослого населения экологического неблагополучия Приаралья» тақырыбындағы авторлық құқық объектісіне №1879 мемлекеттік тіркеу реестрінен өтті.

2017 жылы профессор З.И. Намазбаеваның мақаласында Арал өңірі тұрғындары қанында микроэлементтердің жалпы дисбалансы және олардың қандай ағзалар дисфункциясына әкелетіні жалпы қарастырылған [Намазбаева З.И., Сабиров Ж.Б., Даркешева А.М., Бержанова Р.С., Почевалов А.М. Микроэлементный статус населения Приаралья. //Медицина труда и экология человека, 2017, №3. С-37-42].

9. 2018-2020 жылдар аралығында жұмыстың әр бөлімінің нәтижесі бойынша 4 мақала ҚР білім және ғылым министрлігіне қарасты білім және ғылым саласын қадағалау және аттестаттау комитеті ұсынған басылымдарда жарық көрді. Оның ішінде 1 авторлық құқық объектісі №1879 мемлекеттік тіркеу реестрінен 20 ақпан 2019 жылы өтті және 1 мақала Арал шаңымен тыныстандырылған экспериментті жануарлар бауырындағы морфологиялық өзгерістер «Медицина, биология және химия ғылыми форумында Мәскеу қаласында 2019 ж жарияланды.

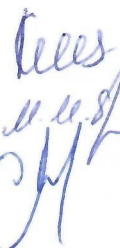
Диссертациялық жұмыста бастапқы гепатобилиарлы жүйенің клиникалық және функциональдық зерттеу әдістері өзгермеді. Сондықтан, 2014-2017 жылдар аралығындағы мақалалар гепатобилиарлы жүйе қызметінің бұзылысына қоршаған ортаның әсері бойынша әдебиетке шолу (обзорная статья) және гепатобилиарлы жүйе ауруларының Арал өңірі тұрғындары арасында таралуы бойынша жарияланған мақалалар қазіргі күнде әлі өзекті деп саналады.

Сараптама мүшелері:

Медицина ғылымының докторы, профессор

Медицина ғылымының кандидаты, профессор

Медицина ғылымының кандидаты, доцент

Ш.А.Кулжанова

М.М. Есиркепов

М.М.Махамбетчин